

6. Радченко А. В. Професійна підготовка майбутніх вчителів основ здоров'я у вищому навчальному закладі : Автореф. дис. ... канд.пед.наук. 13.00.04 / Радченко А. В. — Луганськ, 2012. — 20 с.

7. Тихенко Л. Інтегративний підхід до навчання дітей здорового способу життя / Лариса Тихенко // Початкова школа. — 2007. — №6. — С.33-36.

8. Цись В. В. Роль вчителя у збереженні здоров'я молодших школярів / В. В. Цись //Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. — К., 2009. — Вип. 56. — С.22-28.

У статті проаналізовано нові вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін. Обґрунтовано потребу у формуванні в майбутніх педагогів готовності до валеологізації змісту й технологій навчання.

Ключові слова: валеологізація, здоровий спосіб життя, здоров'язберігаючі технології навчання, природничі дисципліни.

В статье проанализированы новые требования к профессиональной подготовке будущих учителей естественных дисциплин. Обоснованно потребность в формировании у будущих педагогов готовности к валеологизации содержания и технологий изучения естественных дисциплин.

Ключевые слова: валеологизация, здоровый образ жизни, здоровьесберегающие технологии обучения, естественные дисциплины.

In the article new requirements are analysed to professional preparation of future teachers of natural disciplines. Grounded requirement in forming for the future teachers of readiness to valeologization maintenance and technologies of study of natural disciplines.

Keywords: valeologization, healthy way of life, здоровьесберегающие technologies of teaching, natural disciplines.

УДК: 37.02:372.8.(477)

Т.Р. Браніцька
м. Вінниця, Україна

ДОСВІД ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Постановка проблеми та її актуальність. Розвиток системи вищої освіти України в контексті європейського освітнього простору супроводжується процесами глобалізації взаємин різних країн не тільки в економічних питаннях, а й у галузях освіти.

Зарубіжний досвід конфліктологічної підготовки має бути опрацьований і творчо впроваджений у вітчизняну практику професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери за умов збереження власних кращих здобутків теорії і практики.

Високі професійні вимоги до сучасного працівника соціономічної сфери та значущість його ролі у житті суспільства вимагають удосконалення їх фахової підготовки, використання досвіду європейських країн, зокрема Британії.

Аналіз попередніх публікацій. У дослідженнях вітчизняних науковців розкрито проблеми професійної підготовки фахівців у освітніх системах різних країн: Австрії, Великої Британії, Німеччини, Норвегії, Данії, Канади, Польщі, США, Франції та ін. (Н. Абашкіна, Н. Вишневська, Л. Віннікова, Н. Гайдук, І. Зверева, А. Капська, К. Корсак, Т. Кошманова, Г. Лактіонова, Т. Логвиненко, О. Павлішак, В. Поліщук, Л. Пуховська, С. Сисоєва, Н. Ящишин та ін.).

Невирішена раніше частина проблеми. У вітчизняних дослідженнях недостатньо представлено теоретичний та практичний досвід формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій, зокрема, соціальних працівників та психологів у Великій Британії.

Мета статті полягає у розкритті досвіду формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічного напрямку та особливостей викладання конфліктологічних дисциплін в університетах Великої Британії.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи досвід сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців, можна зазначити, що фахівців для соціономічної сфери, в тому числі і соціальних працівників, потрібно готувати так, щоб вони були здатні усунути негативні соціальні прояви у суспільстві.

У підготовці фахівців соціономічної сфери у різних країнах існує багато відмінностей: кількість навчальних закладів, терміни навчання та навчальні програмами. Але існує і багато спільних рис: відданість своїй справі, професійна культура, професійна етика тощо.

У Фінляндії, Ісландії, Ірландії, Ізраїлі, Іспанії, Туреччині соціальні працівники навчаються винятково в університетах. У Данії, Франції, Німеччині, Італії, Швеції, Швейцарії, Великобританії їх готують як в університетах, так і в інших типах навчальних закладів, або ж соціальну освіту можна здобути як додаткову спеціальність на університетському чи позауніверситетському рівнях. Проте лише в соціальній сфері Швейцарії та Великобританії університетська освіта та аспірантура прирівняні [3, с. 43].

Підготовка фахівців соціономічної сфери, зокрема соціальних працівників, у Великій Британії забезпечується університетами або коледжами, у співпраці з різними типами соціальних агентств.

Відбір студентів відбувається за принципом готовності (бажання) до такого виду діяльності. Вони також мають бути достатньо свідомими у виборі, співчуття і мати здоровий глузд що можна отримати лише з власного життєвого досвіду і при роботі з людьми. Перевагу отримують студенти, які вже мають попередній досвід роботи в соціальних агентствах.

На думку британських науковців, професійна підготовка фахівців соціальної сфери потребує значно ширшої сфери, ніж інші професії. Адже соціальним працівникам доводиться працювати в складних умовах, в тому числі і в умовах вирішення або попередження конфліктних ситуацій. Тому вони мають уміти розв'язувати конфлікти і діяти професійно на основі здобутих знань, сформованих умінь і набутих цінностей.

Важливою рисою професійної підготовки соціальних працівників у Великій Британії є орієнтація на людину як на вищу цінність. Навчальні програми повинні сприяти розвитку трьох основних аспектів професіоналізму соціального працівника: знання та розуміння, вміння та навички, етичні та особисті погляди [4, с. 23].

У Великобританії та Ірландії діють одно- та дворічні курси для осіб із неповною вищою освітою після обов'язкової практичної роботи. Структура підготовки фахівців соціальної роботи у цій країні представлена різнорівневою багатоступінчастою системою. Перші чотири ступені — недипломовані соціальні працівники, які безпосередньо забезпечують обслуговування клієнтів у різних соціальних закладах. 5-6-го ступеня — дипломовані фахівці соціальної роботи, котрі пройшли відповідну підготовку в університетах чи коледжах [8, с. 8].

У всіх вищих навчальних закладах Великої Британії підготовка соціальних працівників передбачає навчання на 3-х рівнях: базовому теоретичному, теоретико-практичному, практичному [3, с. 44].

Основна увага у Великій Британії звертається не тільки на теоретичну підготовку, а й на оволодіння практичними навичками соціальної роботи. Значна увага звертається також на формування професійної етики і особистісний розвиток і зростання студентів.

Успіх професійної діяльності майбутнього соціального працівника залежить від оволодіння ним системою теоретичних і практичних знань, наявності певних особистісних властивостей, а також від неухильного виконання етичних норм і принципів [7, с. 163].

Вищі навчальні заклади Великої Британії мають досить широкі повноваження у організації навчального процесу, тому зміст і форми підготовки фахівців в різних закладах можуть суттєво відрізнятися. Проте, підготовка проходить відповідно до вимог національних рад з питань

надання соціальних послуг (General Social Care Council — в Англії, Scottish Social Services Council в Шотландії та Care Council for Wales — в Уельсі), зміст яких зводиться до 6 блоків:

- спілкування;
- сприяння та підтримка, допомога клієнту;
- аналіз і планування;
- втручання у життя клієнта і надання йому необхідних соціальних послуг;
- робота в організації; розвиток професійної компетентності [7, с. 155].

У більшості навчальних закладів Великої Британії, що готують майбутніх фахівців соціономічної сфери, обов'язковими є такі дисципліни: психологія (загальна, вікова, соціальна), фізіологія, соціологія, соціальні структури, управління, соціальне законодавство, теорія і практика соціальної роботи, філософія соціальної роботи, етика та деякі інші. Широко використовуються спецкурси навчальних дисциплін.

У процесі підготовки студенти вивчають навчальні дисципліни для того, щоб зрозуміти ситуації і вміти надати допомогу людям з життєвими труднощами, зокрема: слухати і спостерігати; спілкуватися і налагоджувати стосунки; уникати конфліктних ситуацій, тобто вони мають володіти конфліктологічною культурою.

Психолого-педагогічна складова є обов'язковим елементом у професійній підготовці соціальних працівників як представників соціономічної сфери.

Використовуються методи та технології соціальної роботи, основи соціального управління, менеджмента, практикуми, тренінги, рольові ігри, мета яких здійснювати експертні оцінки, проводити самоаналіз знань та свого розвитку, самодіагностику. Саме такі види роботи сприяють розвитку особистісного потенціалу та формуванню професійно-особистісних якостей майбутнього соціального працівника.

З метою з'ясування актуальних проблем та перспектив конфліктологічної підготовки проаналізуємо зміст навчальних планів Університету Іст Англія (Англія) (University of East Anglia, England), що готує бакалаврів та магістрів соціальної роботи.

Студенти 1 року навчання (бакалаври) вивчають такі дисципліни, як «Вступ до психосоціальної теорії» (Introduction to Psychosocial Theory); «Поняття «я» та «суспільство» у соціальній роботі» (Self and Society for Social Work); «Вступ до психології розвитку у соціальній роботі» (Introduction to Developmental Psychology for Social Work); «Підготовка до практики» (Preparation for Practice) — 1 день на тиждень.

Студенти 2 року навчання вивчають: «Професійна теорія і практика» (Professional Theory and Practice I); «Розвиток людини та її поведінка» (Human Growth and Behaviour [7, с. 156].

Наприклад, під час вивчення курсу «Вступ до психосоціальної теорії» студенти знайомляться з соціальною психологією, соціальним мисленням; соціальним впливом та соціальними відносинами, що передбачають формування теоретичних засад конфліктологічної культури.

Під час проведення лекції «Вступ до психології розвитку у соціальній роботі» майбутні фахівці соціономічного напрямку знайомляться з психологією розвитку особистості та віковою психологією мислення; змістом, формою і засобами спілкування, досліджують сприйняття, когнітивні, емоційні особливості особистості.

Контент-аналіз навчальних програм інших фахових дисциплін, зокрема курсу «Розвиток людини та її поведінка», показує, що цей курс передбачає формування у студентів умінь і навичок міжособистісного спілкування, етичних норм і правил спілкування, знань про сутність комунікативних процесів; також майбутні фахівці соціономічних професій вивчають психологію соціальної взаємодії; й, що особливо важливо, їм пропонується зрозуміти сутність психології конфліктної взаємодії.

Студенти також знайомляться з культурними відмінностями в соціальному пізнанні, мають змогу розібратися в основних психологічних процесах, що впливають на взаємодію між людьми.

Отже, студенти одержують перші знання про спілкування та конфлікти, що в майбутньому допоможе їм розібратися в особливостях професійного спілкування як психологічної категорії,

а також у них формуються вміння розкривати і розуміти стадії й стилі поведінки в конфліктних ситуаціях, уточнювати бар'єри взаємодії, щоб сприяти усуненню конфліктів.

Університет м.Стерлінг (Шотландія) (Sterling University, Scotland) готує бакалаврів соціальної роботи (BA (Hons) in Social Work). Як і в усіх інших університетах Великої Британії, вступ на бакалаврську програму відбувається на 3-му році навчання. Також студенти готують бакалаврську роботу та проходять 100-денну практику. Оцінювання навчання студентів відбувається через написання письмових робіт, укладання іспитів (усних та письмових), перевірку записів (відеозаписів в тому числі) з проходження практики тощо) [7, с. 159].

Цей університет пропонує магістерську програму, що передбачає вивчення 9 модулів та проходження двох видів практик.

Навчання відбувається під час лекцій, семінарів, дискусій у малих групах, підготовки проекту.

Практика проходить у державних та недержавних агентствах, відповідно оцінюється вчителем практики від бази практики та супервізором від університету.

Магістратура з одержанням диплому магістра соціальних наук (MSc) передбачає 3-річне навчання [7, с. 160].

Навчання на робочому місці проходить у практичних установах Великої Британії, де до студентів прикріплюють педагогів-наставників, які керують їхньою діяльністю. У більшості випадків у цій ролі виступають самі співробітники установ.

У Великій Британії існують різні класифікації методів практичного навчання соціальної роботи. Зокрема, досить популярною є класифікація, запропонована Д. Саудон, згідно з якою виділяється 5 груп методів:

- апаратурні — аудіо, відео, слайди, кіно, комп'ютер, Інтернет;
- письмові — щоденники, аналіз випадків, звіти, протоколи, резюме, результати спостережень та ін;
- дослідні — вправи, імітація, рольова гра, дискусія, моделювання і т.д;
- графічні — малюнки, схеми, діаграми, графіки, фотографії та ін;
- друковані — роздатковий матеріал, офіційні документи, інструкції, статті і т.д. [7, с. 163].

У британській системі підготовки соціальних працівників значним здобутком є саме їх професійна практична підготовка. В цілому, ефективність британської системи підготовки фахівців соціальної сфери забезпечується чіткою координацією діяльності університетів і соціальних закладів; інтеграцією теорії і практики; різноманітністю моделей практичної підготовки, творчим застосуванням супервізії, методичними розробками [7, с. 167].

Провідною формою навчання в Англії є лекція, що заохочує студентів до самостійного доопрацювання питань, передбачених програмою.

Не менш важлива форма навчання у вищих закладах — тьюторство. Тьюторські заняття студента з викладачем дуже важливі на випускних курсах, коли студенти володіють значним запасом знань, на основі яких тьютор індивідуально керує роботою студентів. В університетах Англії такий метод обов'язковий.

Індивідуальна робота (тьюторські заняття) викладача зі студентом — це суттєва допомога у розвитку творчої особистості майбутнього фахівця соціальної сфери.

Тьютор несе відповідальність за: академічну підтримку та оцінювання студента, що передбачають: супервізію персональної програми студента, допомогу студенту у своєчасному виконанні поставлених навчальних завдань; надання інформації про прогрес студента директору курсу [7, с. 127].

Вивчаючи досвід професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у Великій Британії, необхідно розглянути особливості підготовки психологів як представників соціальної сфери.

Проаналізуємо зміст навчальних програм, акредитованих Британським психологічним товариством, в університеті Бредфорда з професійної підготовки бакалавра з психології.

У підготовці бакалавра з психології передбачаються такі форми навчання: лекції, семінари, лабораторні, практичні заняття, а також у студентів є можливість взяти участь в організації психологічних досліджень.

На першому році навчання студенти вивчають основні предмети, зокрема: соціальна психологія, методи дослідження, когнітивна психологія, психобіологія та сприйняття, розвиток особистості. Достатня кількість практичних та лабораторних занять дають змогу студентам опанувати експериментальні методики з психології.

На другому році навчання розглядаються такі теми, як: психологія розвитку особистості та індивідуальні відмінності. Більше уваги приділяється практичній роботі, а саме — розробці свого власного дослідження в психології Laboratories.

На третьому році навчання пропонується широкий вибір курсів, у тому числі, судова психологія, психологія здоров'я, професійна психологія і бізнес — психологія, Advanced Neuroscience.

Проаналізуємо зміст навчального курсу, що поєднує навчальні дисципліни «Соціальна психологія», «Психологія спілкування» та «Психологія конфлікту». Це інтенсивний семінар із застосуванням досвіду проведення дискусій, вправ, рольових ігор та інших заходів, що передбачає вивчення тем з теорій конфлікту, традиційних методів вирішення конфлікту та ін.

При вивченні цього навчального курсу у студентів розвиваються вміння: налагоджувати контакти впродовж спілкування; аналізувати використання вербальних та невербальних засобів спілкування у соціальній взаємодії; попереджати конфлікти та вміти їх конструктивно розв'язувати; виконувати й аналізувати результати соціометричного дослідження; застосовувати механізми соціальної перцепції.

Після закінчення курсу студентам призначається додатковий час для запитань, а потім для тестів на перевірку знань і виставляються бали. Якщо потрібно оскаржити бали з іспиту, це можна зробити протягом одного тижня.

Тексти лекцій, підручники є в електронному вигляді, наприклад: *(Обов'язково): Wimot, V.V., і Хокер, Дж. Л. (2001). Міжособистісні конфлікти, 6-е вид. Нью-Йорк: McGraw — Hill; Ферлонг, Г.Т. (2005). Вирішення конфліктів Toolbox. Mississauga, ON: John Wiley.*

Усі матеріали з курсу представлені в аудиторії, де проходять заняття.

Важлива роль відводиться відвідуванню занять та активній участі у дискусіях і практичних вправах.

Іспит — це поєднання тестів, короткої відповіді та есе питання.

На випускному іспиті більше кумулятивних елементів питань, два коротких письмових завдання, що більш детально розглядаються в процесі підготовки протягом семестру. Першим завданням є практична вправа на знання комунікації. Далі докладний аналіз про конфлікт і пропозиції щодо його розв'язання.

Кожен тест оцінюється в 100 балів. Перше завдання — 40 балів, друге 60 — балів. Присутність на заняттях також оцінюється і складає 25 балів. У цілому студент може отримати за семестр 425 балів.

Знання, необхідні для розвитку конфліктологічної культури, студенти здобувають під час вивчення дисципліни PSYC 5361 — «Вирішення та моделювання конфліктів».

Вивчаючи цей курс, студенти набувають також практичних навичок з розв'язання та моделювання конфліктів. Наприклад, студентам пропонується розглянути конфліктні ситуації і спробувати змінити умови конфлікту (збільшити мізерні ресурси), намагатися змінити власне сприйняття або змінити ставлення іншої сторони.

Під час проведення практичних занять з «Тренінгу спілкування» у студентів розвивається власний стиль спілкування, формуються комунікативні навички, вдосконалюється культура мовлення. Адаже метою практичних занять є ознайомлення студентів із психологічними особливостями спілкування, провідними закономірностями спілкування, основними перешкодами в процесі спілкування, засобами та прийомами побудови ефективного спілкування.

Матеріали цього курсу забезпечують розвиток у студентів таких умінь, як: міння вести діалог; ставити запитання; аналізувати проблемні ситуації та розробляти план їх розв'язання; володіти культурою слухання та говоріння; моделювати ситуації та виробляти правильний стиль спілкування; виступати перед аудиторією; переконувати співрозмовника.

Практика є відповідальним етапом у підготовці майбутніх фахівців соціономічної сфери. Вона дозволяє студентам перевірити на практиці набуті теоретичні знання, а також переконатись у правильності обраного професійного шляху та здатності працювати в цій галузі.

Отже, проведений аналіз свідчить про наявність позитивного досвіду Великої Британії професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій, що може бути творчо використаний у вітчизняній практиці.

Проведення наукових досліджень, удосконалення змісту освітніх програм та наповнення навчальних дисциплін матеріалом із зарубіжних джерел сприяє підготовці сучасного конкурентоздатного фахівця з високим рівнем сформованості конфліктологічної культури.

Література:

1. Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні і за кордоном: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 5-6 травня 2003р. м. Ужгород / За заг. ред. І.В.Козубовської, І.І.Миговича. — Ужгород: Мистецька лінія, в 2-х т. — 2003. — 361с.
2. Бридж Д. Обучение практики социальной работы в Великобритании // Образование в области социальной работы в России. — М., 1996. — С.44-49.
3. Гомонюк О.М., Якубовська Л. П. Особливості підготовки майбутнього фахівця соціальної сфери у Великій Британії. /Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», №2(8)/2013) — С.43-48.
4. Загайко О.В. Професійна підготовка соціальних працівників у ВНЗ Великої Британії: матеріали за V міжнародна научна практична конференція [«Ставайки сьвременна наука — 2007»], (Софія, 1-15 октомври 2007). — Софія: Бял ГРАД-БГ ООД, 2007. — С. 22-24. — (Серія «Педагогически науки. Философия»).
5. Козубовська І.В. Кадрове забезпечення соціальних служб у Великій Британії / І.В.Козубовська, О.П.Пічкач. — Ужгород: «Мистецька лінія», 2003. — 392 с.
6. Логвиненко Т. О. Особливості професійної підготовки соціальних працівників у системі вищої освіти Данії / Т. О. Логвиненко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. — 2010. — N 1. — С. 59-65.
7. Поліщук В. А. Соціальна робота: Підручник / В. А. Поліщук, О. П. Бартош—Пічкач, Н. М. Горішна, Г. В. Лещук, О. Ю. Пришляк / За ред. Н. Г. Ничкало. Тернопіль, «Збруч» 2010. — 426 с.
8. Пічкач О. П. Система підготовки фахівців соціальної роботи у Великій Британії: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 — теорія та методика професійної освіти / Пічкач Олена Павлівна ; Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. — Тернопіль , 2002. — 24 с.
9. Banks S. Ethics and Values in Social Work / Sarah Banks. — Hamshire London: Macmillian Press LTD, Houndmills, Basingstoke, 1995. — 181 p.
10. English J. Social Services in Scotland / J.English, F.Martin. — Edinburgh: Scottish Academic Press, 1983. — 111 p.
11. Social Work Education in Europe. A Comprehensive Description of Social Work Education in 21 European Countries, Intr. and ed/by H.—J. Brouns, D. Kramer — Frankfurt/Main, 1986. — 585 p.

У статті досліджується досвід формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічного напрямку та особливості викладання конфліктологічних дисциплін в університетах Великої Британії, що може бути творчо використаний у вітчизняній практиці професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій.

Ключові слова: конфліктологічна культура, соціономічні професії, майбутні фахівці.

В статье исследуется опыт формирования конфликтологической культуры будущих специалистов социономических направлений и особенности преподавания конфликтологических дисциплин в университетах Великобритании, что может быть творчески использовано в отечественной практике профессиональной подготовки будущих специалистов социономических профессий.

Ключевые слова: конфликтологическая культура, социономические профессии, будущие специалисты.

In the article the formation experience conflictologic culture of the future experts of socioeconomic sphere and features of teaching conflictologic disciplines at the universities of the Great Britain that can be creatively used in domestic practice of vocational training of the future experts socioeconomic trades is investigated.

Keywords: conflictologic culture, socioeconomic trades, the future experts.

УДК 378.091.59 : 005.642.4

Л.С. Бровчак
м. Вінниця, Україна

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОВЕДЕНОГО ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ З ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАТОРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Постановка проблеми. Модель діяльності студентського самоврядування, що здатна забезпечити ефективне формування організаторських здібностей майбутніх учителів, має будуватися не тільки на основі теоретичного підґрунтя, але й на базі результатів діагностики реального стану сформованості організаторських здібностей студентів вищого педагогічного закладу. А відтак, метою констатувального етапу експерименту було з'ясування рівня сформованості означених здібностей у студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Мета дослідження на цьому етапі експерименту конкретизувалася у таких завданнях:

- створити діагностичний інструментарій, який дозволить вивчити когнітивний, діяльнісний та особистісний компоненти організаторських здібностей майбутніх педагогів;
- на основі результатів виконання всіх діагностичних процедур встановити рівні сформованості цих компонентів у студентів.

У констатувальному етапі експерименту брало участь 514 студентів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Хмельницького національного університету, Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Відповідно до кількості критеріїв, виокремлених нами в структурі організаторських здібностей майбутніх учителів (когнітивний, діяльнісний, особистісний), констатувальний етап експерименту складався з трьох підетапів. Кожен підетап передбачав встановлення рівня сформованості як окремих складових структури організаторських здібностей студентів вищих педагогічних навчальних закладів (здібностей самоорганізації, здібностей організації діяльності, здібностей організації міжособистісної взаємодії), так і цілісного інтегративного утворення за кожним окремим вищезазначеним критерієм.

Оскільки в науці не існує єдиної загальноновизнаної цілісної діагностичної процедури, яка б дозволила визначити рівень сформованості організаторських здібностей майбутніх учителів, для проведення констатувального етапу експерименту нами було дібрано педагогічні і психологічні діагностичні методики, які б дозволили встановити рівень сформованості компонентів організаторських здібностей за визначеними показниками. При цьому важливими для нас були не лише ступіні прояву того чи іншого показника, а й особливості їх інтеграції, тобто при остаточній фіксації кількісних і якісних проявів ми враховували не лише наявність означених якостей і властивостей, а й внутрішні і зовнішні причини, що їх викликають, особливості їх змін у різних умовах. А відтак, остаточний висновок щодо рівня сформованості організаторських здібностей студентів за кожним із критеріїв було зроблено тільки після проведення всіх діагностичних процедур, оскільки кожна з використаних методик була спрямована на встановлення особливостей прояву конкретних показників і водночас давала опосередковану інформацію про інші.

Мета статті проаналізувати та узагальнити результати експериментального дослідження з формування організаторських здібностей проведеного студентів вищого педагогічного навчального закладу.